

A KÉK RÓZSA

LOVAS ILDIKÓ

Érthetetlen, hogy a lélek síkjaiban mi minden bújik össze, vetül egymásra, lökdösi összevissza az emlékeket. Furcsa, hogy mennyi mindent védelmezzünk és felejtünk el kialakult erkölcsi alapállásunk okán. Megmagyarázhatatlan, hogy a tanár és hallgató közti távolság segít az irodalom tanulásában. Áhítattal és indulattal kezdtem meg a tanulmányaimat. És volt három tanárom, akikről úgy éreztem, előadásaik szigorúan a szövegekről, az irodalmi alkotásokról szóltak, csak azokról. Számomra létfontosságú volt a szigorúságuk, mert én csak éreztem, de nem értettem. Vagy nem éreztem, amit érteni véltem.

Talán visszafogottabban kellene indítani. Eszem ágában sincs. Mert ennek a szövegnek alig húszéves a hőse. És csak az egyetemi előadások érdeklik. A későbbi években sokszor szeretne volna, ha minden úgy marad meg.

A márciusi tavaszban és az októberi őszben szeretem a várost. Szabadkáról beszélek. Az apró szelek időszakában, amikor mélységesen szomorúvá lesz az ember, s ok nélkül. *A lélek tűrőképességének* határain innen lévő állapot ez. Földényitől kölcsönöztem a dőlt betűs kifejezést, ezzel kezd *A lélek szakadéka* című, Goya Szaturnuszáról szóló könyvét. Igaz, azt is mondja, hogy azok a határok láthatatlanok, csak akkor tudhatunk róluk, ha már átléptük őket.

Azt gondolom, nemrégiben átléptünk ilyen határokat. Ekképpen tudunk létezésükről. Úgy alakult, hogy nem az alkotásban, a gondolkodásban, hanem a valóságban, akaratunk ellenére, azon kívül történt ez meg velünk. Azt akarom tehát mondani, hogy megtudtuk: a léleknek van tűrőképessége. Természetesen nem volt ez azelőtt se titok, tehát nem felfedezésről beszélek: de a tapasztalatról, a megtapasztalásról.

Úgy érzem, ez a tapasztalat egyszerű, elemi emberi tudás, aminek nem volt semmi köze mindahhoz, amivel foglalkozom: írók szövegeihez, a magam

mondataihoz. A lélek tűrőképességéhez csak szavak által jutottam el. Most már minden más. Máshová kerül a súlypont.

A márciusi tavaszban és az októberi őszen szeretem a várost. A lélekin-dulás, -feszülés időszakának, az írás állapotának éreztem a márciusi, októberi Szabadka utcáit. Most, az idei októberben hálásan gyalogolom le az ismert, megszokott távokat, köszöntöm a fákat – akárha *a* költőnő előtt hajtanék fejet – hálatalten, hogy megtehetem. Eszemben sincs írni erről. Amiről azelőtt mondatokat formáltam, és ahol most sétálok, azt a félelem tapasztalata vá-lasztja ketté. Ez utóbbiról írtam, akárha nyüsztítve. Arról is, hogy a lélek valós tűrőképességének ismeretlensége miatt miben hibáztam: például nem adtam meg a testi valóság lehetőségét Gruber Emmának.

De erről a hálás sétálásról eszemben sincs írni. Éppen erre gondoltam, amikor befordultam az óvoda utcájába. Persze hogy azért, mert írnom kell, levelet kaptam, amiben a hatvanéves tanáromat köszöntő írást kérnek.

1986-ban egy héttel később kezdődött a tanév az újvidéki egyetemen, leg-alábbis mi elsőévesek, akik október 8-án megjelentünk, azt hittük, kezdődik, de közölték velünk, hogy majd 15-én. Az is lehet, csak én gondoltam 8-án reggel, hogy most már maradunk ebben a hatalmas, kissé ijesztő és rideg, piros téglás épületben. Nagyon örültem, hogy még egy hétre hazamehetek. Vissza Szabadkára: a belátható, bejárható, biztonságos városba. Még nem kell ijedten jegyzetelni minden elhangzó szót, elolvasni minden könyv minden sorát. Lehet, hogy később se kellett, csak én olyan rémült maradtam, mint voltam első pillanatban, ahogy beléptem a tanszék egyik termébe, és azt hittem, itt mindent komolyan kell venni.

Jól van. Mindez így nem igaz. Valóban azt hittem, nem tudok majd meg-birkózni a hatalmas épülettel, a könyvekkel, a követelt anyaggal, de nem szoktam sokáig rémült lenni. Nem természetem.

Az az egy ajándék hét helyrebillentett. 1986. október 15-én már pontosan tudtam, mit akarok. Megtudni az irodalomról, amit lehet. Amennyire képes vagyok. A többit kibírom.

Mit is kellett volna kibírni? Hiszen semmi ilyesmiről nem tudtam. Ezt most így utólag írom bele? Nem is érdekelt semmi az elolvasható könyveken kívül. Nem éreztem túl jól magam a városban. Nem a város miatt. Igaz, kíméletlen volt a szél, szélesek a sugárutak, de nem emiatt éreztem azt a sutaságot magamban, véltem meghódíthatatlannak. Akkor talán mégis volt valami, ami-ről úgy gondoltam: kibírom. És tán emiatt döntöttem úgy, hogy a könyveken, az előadásokon kívül nem érdekel semmi más.

A márciusi és októberi Szabadkán úgy érzem, hiányzik valami. Pedig éppen olyankor minden megvan. Soha nem tudnám megfogalmazni azt a teljességet, a belső feszültséggel, megírandó mondatokkal terhes kegyelmi állapotot, amit

kora tavasszal és az ősz közepében érzek, de mindig eszembe jut Ottlik, elő is kapom, mutatóujjammal kitépem a polcra gerincénél fogva valamelyik könyvét, és azt képelem, értem a dolgokat. Az egyik róla szóló könyvben még azt is olvastam, hogy *a múlt csakis úgy térhet vissza, ha átadja neki a helyét a jelen. A megléthez hiány kell.* Erről is úgy véltem, értem. Legalábbis azt, hogy miért az a nyugtalan odakapás valamelyik könyvéhez.

De ebben az októberben kicsit összekuszálódtak a dolgok. Ahogy befordultam az óvoda utcájába, nemcsak arra gondoltam, hogy a félelem tapasztalása utáni, hálás sétálásról nem akarok írni, hanem arra is, hogy azért tépem le a polcra valamelyik Ottlikot, mert a hiány Újvidékről szól. Egész pontosan: az idén októberben, ezen a héten, ahogy befordultam az óvoda utcájába, és éppen arról gondolkodtam, mi mindenről nem akarok írni, belémhasított, hogy nekem az van meg a márciusi és októberi Szabadkában, ami minden hónapban hiányzott Újvidéken. Valamiféle közelség. Májusban, amikor az egyetem előtti park nyárfáinak fehér labdaccai teletömik a száját, ingnyakat, szorongást éreztem. Most, most megszerethetném, meghódíthatnám, egyre csak erre gondoltam, ahogy előadás után a folyóhoz közeli pad felé indultam, és hibásnak, selejtesnek éreztem magam, mert nem sikerült. Úgy gondoltam, legjobb lesz, ha semmivel nem próbálkozom. Elég lesz az olvasás. Segít a selejtességem. Így aztán az 1986 és 1990 közötti Újvidékről való emlékeim az irodalomtudomány-, az irodalomelmélet- és a világirodalom-előadásokhoz és könyvekhez kötődnek. Jól is van így.

Negyedéves hallgató voltam, amikor hirtelen egészen más körből való embereket ismertem meg. Gondolom, az Újvidéki Színház művészklubja miatt történt. Akkor döbbsentem rá, hogy sok minden van, ami nem úgy van. Például az nem úgy van, hogy csakis saját selejtességem miatt érzem magam idegenül a városban. Úgy fejeztem be az egyetemet, hogy éppencsak felfedeztem Újvidékből valamit. Embereket, akik ma is közel állnak hozzám.

Ekképpen tehát úgy van, hogy az irodalomról való tudás birtokosaként tőlem hihetetlen távolságra elhelyezkedő három tanárom, és a számomra fontos irodalmat írókkal való ismeretségem határozta meg azt az időszakot. A két tapasztalat között sok esetben nagyok a távolságok. De éppen azért, mert ilyen sorrendben történtek, tisztességgel megférnek a fejemben.

Az irodalomról való tudás egyik birtokosa Bányai János tanár úr volt. Bár a mai napig belémhasítanak az órájáról való emlékek az olvasás mikéntjének módozatairól, azt kell mondanom, szinte ismeretlen volt számomra. Bányai tanár úr könyvekből állt. Ha megemlített egy hőst, egy író, egy tanulmányt, annak lázasan a nyomába vettem magam. Mintha látnám, ahogy hüvelykujját beakasztva, zakója zsebébe dugja kezét, és nagyon messziről megszólal, de az is lehet, hogy ezt csak képelem, mert hallottam Ottlikról beszélni, és láttam

(?) az irodájában a sort sorra írt *Iskolát*, ami viszont már egy másik író felé kanyarít, fölrepít, és csak bámulok, mint tenném egy fölrepült sólyom szárnya nyomát követve, ami viszont már egy másik tanárom felé indít, szóval csupa bizonytalanság vagyok, könyvek sorai: csak ez a biztos.

Erre gondoltam, miután megkaptam a felkérő levelet. Nem pontosan abban a pillanatban, hanem ahogy az lenni szokott, néhány óra vagy nap múltán beugrik valami emlék, egy mondat, *olvasták-e?*-féle Bányai-hangsúllyal feltett kérdés, a gyomrom szorító szégyen, mi lesz, ha nem olvastam, csupa ilyen apróság. Aztán meg feledésbe merül az egész, rohan az élet, napi teendők, sietés, gyaloglás. Gyalogolás. Októberi kora délután az óvoda felé. Kellemes, akár egy légynek a mozdulatlanság. Semmit nem kell tenni, csak lépkedni.

És akkor hirtelen, erről, hogy csak lépkedni, odébb mozdulni, eszembe jut, hogy ha a Tanár úrról írok, azzal kell kezdenem, hogy a márciusi tavaszban és az októberi őszben szerettem a várost. De valami kimaradt, érzem, a gondolatok nem így kattannak össze.

Nem mintha az, amit eddig leírtam, nem volna a síkok része. Csak valami hiányzik, holott megvan. Nos, itt kezdtem kétségbeesni. És akkor még hol vagyok a címtől, a kék rózsától, aminek kezdetben csak Maupassant-hoz és Füstöz volt köze, aztán persze Borges-hoz is, mert hogyan gondolkozhatnék a Tanár úrról enélkül. Homályosan már sejtettem, hogy eddig a sorig a lehető legönzőbb voltam. De az egyetemi hallgatónak nem ez a dolga?

Az összevissza lökdösött, az évek múlásával, ilyen-olyan tapasztalatok megszerzésével változó emlékek alatt azért mégis ott a vezérfonal. Mert az minden szövegnek van. Ebben az esetben a következő: úgy akartam és akarok ma is szöveget írni, hogy az abban lévő történetet mint anyagot szemlélem. A történet mindig választás, mindig egyetlen *ösvény*, amin végigmegyünk. De tudni akarom, miért éppen azt az ösvényt választottam. Lehetetlen helyzet, akár a találós kérdés: *kint is, bent is*. És ha így van, ha ekképpen kínlódom a történeteimmel, annak egyik oka, hogy Bányai János a tanárom volt. Nem hiszem azt, hogy az egyetemi évek nem meghatározóak. Mint ahogy azt se hiszem, hogy csakis azok. De ezt már mondtam. Volt olyan szerencsém, hogy nem egy időben, hanem egymást követően ismerkedhettem meg a számomra fontos dolgokkal. Amelyek ezért megférnek a fejemben. Tanárain, tanárom által megismertem a könyvekhez való közeledés módzatait, aztán pedig megismerhettem írókat, olyan embereket, akik ma is közel állnak hozzám, a velük való találkozás éppúgy része életemnek, mint a könyvek.

Viszont a tanárt a hallgató nem ismeri. Nem arról szól a dolog. Így aztán, ha később találkoznak, ismeretlenekként állnak egymással szemben. És ez nagyon jól van így. Az egyetemi hallgató tisztelettel szól a tanáráról. Köszönettel azért, mert lehetőségeket villantott fel előtte.

Miközben íródnak a sorok, nyomozok, egyfolytában kutakodom: az után az első-, másod-, harmadéves könyvmoly után, akivel negyedéven hirtelen szembejött a valódi irodalom, az írók valóságossága, éjszakába tűnő beszélgetések a színház művészklubjában, biliárdpartik a SPENS emeletén. Önagam után. Riadtan hagytam ott Újvidéket. Nem tudtam elképzelni, hogy Thomka Beáta már nincs a tanszéken, számomra az irodalomelmélet és -tudomány órák az egész két felét jelentették. Aztán lassan megértettem, hogy szilárdul kell őriznem magamban mindent, amit Újvidéken kaptam, külön-külön rekeszekben tárolni. Később azt is megértettem, hogy mindehhez egészen külön fiókokba kell raknom mindazt, ami Szabadkát jelenti nekem.

A kora tavaszi és őszeréki gyaloglás: a megtett lépések, apró elmozdulások sorozata. Úgy érünk valahova, hogy nem a megérkezésért, hanem a lépésekért indulunk el. A márciusi tavaszban és az októberi őszben gyalogolni olyan, akárha értő érzelemmel olvasnánk. Ilyenkor előfordul, hogy azt érzem: talán még írni sem lehetetlen. És van úgy, hogy ha nem is bizonyosságnak, de lehetségesnek szeretném, amit érzek. Egyetemi hallgató korom elmúltától, mondjuk az utolsó tíz évben rájöttem, hogy ilyen hangulatokban nem a legfontosabb szövegek felé kell nyúlni, hanem az azokról szólóak felé. Türelmetlen indulattal, a megértés követelő lüktetésével. Mindig vannak pillanatok, amikor újra hallgatóvá kell válni, és odafigyelni. Odafigyelni a lépések zajára, a mozdulatokra, hogy újra megtanuljuk: *Persze, valamennyit mozdítanunk kell a regényről kialakult fogalmainkon. De miből áll a regénytörténet, a regényről való gondolkodás története? Ilyen mozdításokból. Valamit odébbteszünk. Valamit kimozdítunk a helyéből. Valaminek más nevet adunk. Egy lépést teszünk.*

Már az írás első sorától csak erre a Bányai-idézetre akartam rátérni. De nem könnyű. Mert nem arról, nem mindössze arról van szó, hogy ezt is a Bányai János írta. Itt és most arról beszélek, hogy én az irodalmat, annak mibenlétét, azt az apróságot, hogy *egy lépést teszünk*, tőle tanultam. És ezt megérteni se volt könnyű. Nemhogy lépkedni.